

DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.7152567>

Araştırma Makalesi / Research Article

Covid-19 Pandemisinin Sağlık Sektörüne Etkileri ve Yeni Trendler

Hüseyin ERSOY^{1*} (Orcid ID: 0000-0001-6599-418X), Serra ERSOY² (Orcid ID: 0000-0003-1246-9036)¹Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir meslek Yüksekokulu, İzmir²Kâtip Çelebi Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem 5 Öğrencisi, İzmir

*Sorumlu yazar (Corresponding author): huseyin.ersoy@deu.edu.tr

Geliş Tarihi (Received): 14.09.2022

Kabul Tarihi (Accepted): 12.10.2022

Özet

Tüm dünyada yaşanmakta olan Covid-19 pandemi süreci insan yaşamının son üç yıldan fazla bir dönemini kökünden etkilemiş ve bir daha geri dönüşü olmayacak şekilde değiştirmiştir. İnsanlar bu hızlı değişen yaşam koşullarına uyum sağlamada ilk zamanlarda bir miktar bocalasalar da daha sonradan hızlı bir şekilde dönüşüm sağlayarak sürece uyum sağlayabilmişlerdir. Bu dönüşüm dip dalga denilen en derinlerden başlayarak tüm yaşam alanlarını etkilemiş ve etkilemektedir. Covid-19 sürecinin zorunlu kıldığı bu değişim ve dönüşüm sürecinde dijitalleşme hızlı bir şekilde hayatımıza girmiş ve dönüşüm ve değişimi hızlandırmıştır. İnsanlık bu yeni normale alışarak yaşamına devam edecektir. Bu sürecin hızlanarak devam etmesi beklendiğinden her sektör bu dönüşüme uyum sağlamak için büyük çaba göstermektedir. Sağlık sektörü Covid-19 pandemiden ilk ve en derin bir şekilde etkilenen sektörlerin başında gelmektedir. Covid-19 tehlikesi ile ilk karşılaşan sektör olması nedeni ile virüsün her türlü tehlikeleri ile yüz yüze gelip baş etmek zorunda kalmışlardır. Bu nedenle sağlık sektöründe faaliyet gösteren firmalar ve sağlık çalışanları yeni normal ile baş etmek ve gelecekte Covid-19 benzeri salgınlarla mücadelede başarılı olabilmek için yeni arayışlara girişmişlerdir. Bunların arasında uzaktan muayene, robot kullanımı eğitim önlem alma gibi yöntemlerin yanında ilaç geliştirme ve sağlık alanında yeni teknolojiler geliştirme gibi yöntemler gelmektedir. Covid-19 sonrası değişen koşulların sağlık alanındaki etkisi ve sağlık alanındaki yeni eğilimlerin araştırılması, sağlık çalışanlarını virüs etkilerinden koruma, hayatı kolaylaştırma ve gelecekteki salgın tehlikelerine karşı önlem alabilmek için önceden hazır olmak büyük önem taşımaktadır. Bu çalışmada Covid-19'un sağlık alanındaki etkileri ve bu alanda yaşanan gelişmeler ile muhtemel yeni gelişmeler, trendler araştırılarak gelecek için önceden hazır olma yönünde birtakım öngörülerde bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Covid-19, Covid-19'un sağlık alanındaki etkileri, Covid-19 sonrası sağlık alanında yeni trendler

Effect Of Covid-19 Pandemic On Health Sector And New Trends

Abstract

Covid-19 still prevailing for last 3 year changed and effected daily life forever in the world. Not just life but also mentality of human being. People staggered in the beginning about what to do and how to cope with this situation. But after a while people adapted very quickly to the new conditions by changing himself and transforming to new era. This transformation process deeply effected whole life but mostly and firstly to the health sector. Since health sector is one of the mostly effected sectors from Covid-19 pandemic. It has come face to face with the whole threats of virus first of all. At the beginning people did not know anything about Covid-19 that is why it was dangerous to come face to face and encounter with this virus. Under this circumstance health sector firms and health sector workers underwent to risks. Now, they are trying to adapt themselves to the new conditions. some of these efforts are to develop new generations of medicines, vaccines, and equipment. Search of Post- Covid-19's effect in health sector and new trends that Covid-19 dictated also effect of Covid-19 virus on health workers will be helpful in understand the life in the future and to protect people from the effects of these type of viruses which may generate in the future. In this study new developing viruses and conditions effects also new trends that these conditions will dictate will be studied. Some outcomes and proposals will be developed for future os business and society.

Keywords: Covid-19, effect of Covid-19 on health sector, new trends in health sector

GİRİŞ

Çalışmamızda Covid-19 sürecinin gelişimi, dünyaya yayılması ve bu sürecin iş dünyasına özel olarak ta sağlık sektörüne etkisi araştırılmıştır. Dünya Sağlık örgütü (DSÖ/WHO) 2019 yılı aralık ayında Çin'in Wuhan eyaletinde başlayan salgını ve yeni ortaya çıkan Corona ailesine ait bir virüsü 2020 yılında Covid-19 virüsü olarak tanımlamış ve Pandemi olduğunu duyurmuştur. O tarihten bu yana yaklaşık 2.5 yıldır dünya bu virüsün etkisi altında bulunmaktadır. Bu süreçte bir takım alt varyasyonları da zaman zaman salgın hastalık boyutuna ulaşip dünyayı endişeye sevk etse de aşılamanın faydası görülmüş ve etkileri kısa sürmüştür. Ancak son zamanlarda Maymun çiçeği (Monkeypox) salgını etkisi görülmektedir. Bu varyasyon ile uğraşmaktadır. Bunlar da bize şunu göstermektedir ki, gelecekte bu tür salgınlarla yaşamayı öğrenmeli ve bu tür salgınların hayatın bir gerçeği olduğunu kabullenmeliyiz. Covid-19 için en kötüsü geride kaldı etkisi iyice azaltıldı ve tehlike atlatılarak normale dönüldü gibi cümleler kullanılsa da gelişmelerden her an her şey ters yüz olabilecek gibi görünmektedir. Covid-19'un etkisinin azaldığı DSÖ'nün (Dünya Sağlık Örgütü) yayınladığı günlük raporlardan da anlaşılmaktadır. Yaklaşık 3 yıldan bu yana dünya gündemini meşgul eden ve dünya ekonomisinde ve yaşamında köklü ve geri dönülemez etkiler yapan pandemi dönemi birçok nedenden dolayı insanların yaşam tarzını tatil alışkanlıklarını ve normallerini değiştirmenin yanı sıra asıl değişimi iş ve meslek hayatında yaratmıştır. İş hayatında bir nevi deprem etkisi yaratmış ve eskiye dönüşü artık mümkün olmayacak hale getirmiştir. Bu dönüşüm daha çok dijital alanda gerçekleşmiştir. Dijital dönüşüm zaten devam etmekte

olan bir süreç iken Covid-19 bu dönüşümü zorunlu kılarak hızlandırmıştır. Artık içinde bulunduğumuz dönem "Yeni Normal" olarak kabul adlandırılmakta ve bir dönemin kapanıp yeni bir dönemin açıldığı bir çağ olarak adlandırılmaktadır., Birçok firma bu yeni normale adapte olma sürecine girmiştir. Pandeminin getirdiği yeni döneme adaptasyonu sağlayamayan firmalar başarısızlığa uğrayıp iş hayatına son vermiştir. Ancak bu süreçte çok sayıda yeni iş olanakları yeni iş alanları ortaya çıkmıştır. Covid-19'un en çok etkilediği alanların başında da sağlık sektörü gelmektedir. Sağlık sektöründe çalışanlar ve bu sektöre özellikle tıbbi malzeme ve ekipman sağlayan firmalar açısından da yeni tehditler ve fırsatlar ortaya çıkmaktadır. Dünya ekonomisi ve sosyal hayatı bu değişim sürecini atlatırken sancılı bir dönem yaşanmış, 6.390.401 (WTO, 2022) can kaybı yaşanmıştır. Ekonomik olarak pandemi dünya ekonomisine büyük darbe vermiştir. IMF üye ülkelerin pandeminin etkisini atlatmalarına yardımcı olabilmek için 1 trilyon dolarlık kapasitesini hemen kullanıma açmıştır. Dünya genelinde enflasyonun yükseleceğini, işsizliğin artacağını ve fakir ülkeler ile zengin ülkeler arasındaki farkın açılacağını bunun yanında hemen hemen tüm dünyada fakir ile zengin arasındaki uçurumun büyüyeceğin tahmin etmektedir. IMF ayrıca dünya genelinde ortalama büyüme beklentisini Rusya-Ukrayna savaşının da etkisini dikkate alarak (burada IMF savaşın Rusya ile Ukrayna arasında sınırlı kalacağını varsaymaktadır) 2022 için daha önceden açıkladığı tahminini %6.1'den %3.6'ya revize etmiştir. Covid-19'un ortaya çıkardığı yeni normale geçiş beraberinde birtakım sancuları da getirecektir. Hiçbir dönüşüm sancısız olmaz kuralı işlemektedir.

İnsanoğlunun yapması gereken yeni dönemin yaratacağı fırsatları önceden görmek ve bu fırsatlardan maksimum derecede yararlanarak işsizlik ve fakirlik gibi sorunların artmasını önlemeye çalışmak olmalıdır.

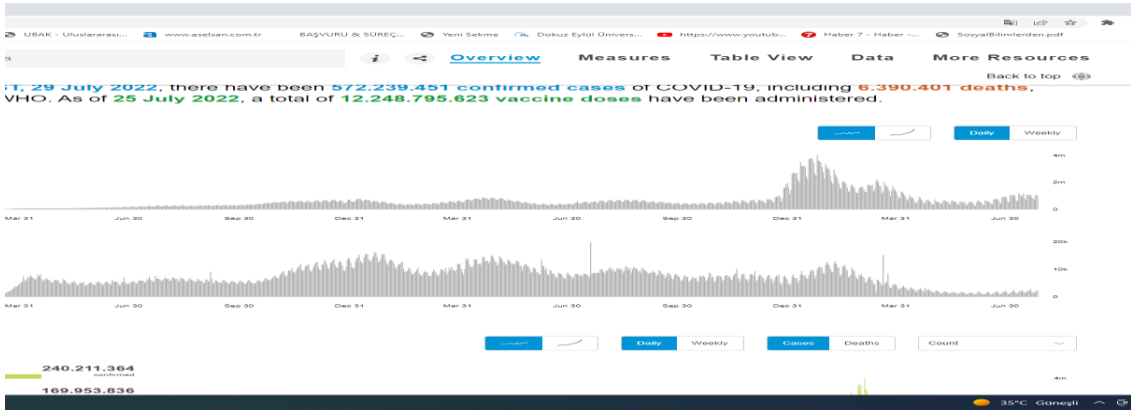
Araştırma Metodolojisi

Bu çalışmada yaklaşım olarak kalitatif yöntem kabul edilmiş, pozitif ve rakamsal çıktılardan daha çok araştırma sonuçlarına ve yoruma dayalı yöntem uygulanmıştır. Çalışma sürecinde yaptığımız değerlendirmelerin ve yorumların kantitatif çalışmalara oranla tam anlamıyla tarafsız ve bağımsız olması beklenmemelidir. Yoruma ve kalitatif değerlendirmelere dayanan çalışmalarda verilerin deneysel araştırmalarda elde edilen sonuçlar gibi kesin ve net olmadığı aklımızda tutulmalıdır. Anket çalışmaları dahi kişinin vereceği cevapları esas aldığı için en fazla kişinin cevabı kadar tarafsız ve

doğru olabilir. Yoruma dayalı yaklaşımlar durumu derinlemesine analiz ederek ya da gözlemleyerek değerlendirmeye çalışırlar (Olawaju ve George, 2014). Çalışmamızda ankete dayalı bir çalışma yapılmamıştır.

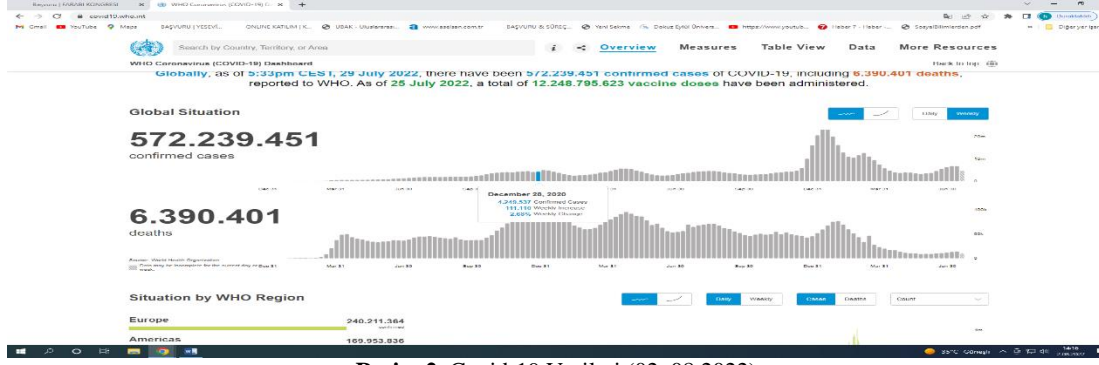
Covid-19 Pandemisinin Sağlık Sektörüne Etkisi ve Yeni Eğilimler

Covid-19 Coronavirüs ailesinin bir türü olarak ilk defa 2019 yılında Çin'in Wuhan eyaletinde görüldü ve Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) 2020 yılının başlarında Covid-19 virüsü olarak adlandırılıp Pandemi olarak ilan edildi. Adlandırmada Corona Virüs Disease 2019 harflerinin bir araya getirilmesi sonucu oluşturulmuştur. Henüz tamamen ortadan kalmamış olmasına karşın aşılamanın yaygınlaşması sonucu etkisi azalmaktadır. Artık tüm dünya için yeni normale uyum sağlama yani dönüşüm zamanıdır.

Resim 1. Son 24 saatlik Covid-19 Verileri (02.08.2022)

Kaynak. WHO, Global Stuation Report, 02.08.2022

Resim 2. Covid-19 Verileri (02. 08.2022)

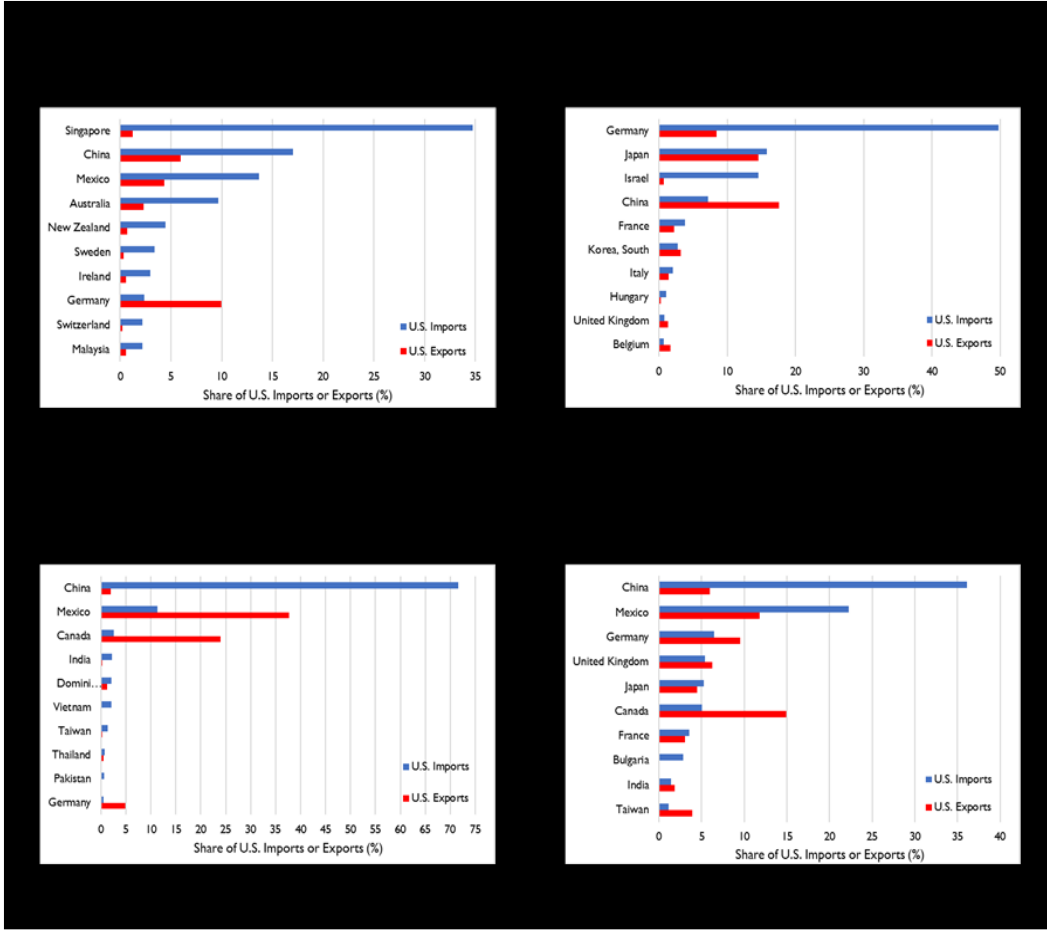
Kaynak. WHO, Global Stuation Report, 02.08.2022

Covid-19'un en çok etkilediği sektörlerin başında ise sağlık çalışanları ve bu alanda faaliyet gösteren firmalar olmuştur. Corona virüs ailesi tıp literatüründe daha önceden var ve biliniyor olmasına karşın ilk defa bu boyutta etkili bir salgın şeklinde görülmüş ve tıp bilimini dolayısıyla insanlığı hazırlıksız yakalamıştır. Sonuç olarak dünyada büyük bir yıkıma neden olmuş ve hem ekonomik olarak hem de mental olarak insanlık tarihinin en köklü değişimlerinden birine neden olmuştur. Bu süreçte ise en büyük yükü hem fiziksel hem de mental olarak gene sağlık sektörü ve sağlık çalışanları çekmiştir. Daha önceki salgınlar göstermiştir ki ön cephede çalışanlar enfeksiyon, bulaşma, fiziksel darbelere maruz kalma, fiziksel sıkıntı ve üzüntü gibi alanlarda en çok mağdur olanlar olmuştur. Ayrıca aşırı ve yorucu iş yükü ve çalışma koşulları, aşırı derece artan vaka sayısının getirdiği ezici iş yükü ve insan kaynaklarındaki kıstıtlılık ta eklenince sağlık sektörü büyük bir çıkmaza girmiştir. Birçok ülkeden sağlık sistemi iflas etme noktasına gelmiş kapasitelerinin üzerinde yük almış dolayısıyla yeterli ve sağlıklı hizmet üretememiştir. Doktor ihtiyacını karşılamada yetersiz kalan ABD New York eyaleti 2021 yılında 5. Sınıfta okuyan tıp fakültesi öğrencilerini mezun olmuş sayarak doktor olarak görevlendirmiştir. Medikal sektöründeki

sıkıntılar sadece insan kaynaklı olmakla kalmamış alet ekipman sıkıntısı da yaşanmıştır. Birçok ülke solunum cihazı bulamamış aynı ülkenin eyaletleri birbirlerine düşmüş bazı AB üyesi ülkelerin birbirlerinin sağlık ekipmanlarına el koyduğuna şahit olunmuştur. Covid-19 sürecinde yaşananlar dünya devletlerinde ekonomik ve siyasi olarak ta birçok şeyin değişmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır. Yaklaşık 40 yıldır yaşanmakta olan küreselleşme olgusu dünyayı bir köy haline getirmiş tüm dünya hem ekonomik ve hem de sosyal olarak iyiden iyiye iç içe geçmiş durumda iken pandemi insanları, işletmeleri ve devletleri bir anda hazırlıksız yakalamıştır. Zor durumda kalınca ne olacak? Senaryosu üzerine çalışılmadığı da anlaşılmış oldu. Ülkeler zor durumda kaldıklarında birbirlerinin hayat damarlarını acımasızca kesmekten çekinmemişlerdir. Bir ülkede fazla aşılardan zaman aşımından çöpe atılırken bir diğer ülkede insanlar aşı bulamadıkları için hastalanıp ölmüşlerdir. Bu durum dünya çapında tepki çekse de değişmemiştir. Medikal ekipman fiyatları da astronomik oranda artmış az gelişmiş ülkeler bu ekipmanlara ulaşmada büyük zorluklar yaşamışlardır. Küreselleşme döneminde büyük oranda artan Ülkelerin birbirlerine bağımlılıkları (Interdependency) zor zamanlar

geçirmelerine neden olmuştur. “Coronavirüs salgını ilk önce Çin’de başlayıp daha sonra tüm dünyaya yayılınca, kritik ürünlerde ve küresel tedarik zincirlerinde Çin’de üretilip dünyaya pazarlanan ürünlere bağlı olan ABD dahil tüm ülkeler dikkatlerini sisteme çevirdiler.” (Sutter ve ark., 2020). Çünkü Covid-19 ile mücadelelerinde de Çin’e bağımlı idiler. Eğer medikal ürünler Çin’den gelmezse pandemi ile mücadeleleri de yetersiz kalacaktı. Çin hükümeti ise 2020 yılının şubat ayından başlayarak hemen tıbbi ürünlerin üretim ve dağıtımını kontrol altına alarak yurt içine yönlendirdi ve yurt dışı satışları kısıtladı. Sonuç olarak tüm dünyada tıbbi ekipman ve ürün sıkıntısı baş göstermeye başladı. “Çin hükümeti aynı zamanda bürokrasisini, yerel hükümetlerini ve firmaları eksiklerini küresel piyasalardan temin etmelerini istedi. Bu teşebbüs durumu daha da kötüleştirdi” (Sutter ve ark., 2020). ABD’nin Çin’den ithal ettiği medikal ürünlerinin değeri 2019 yılında 20.7 milyar doları (Sutter ve ark., 2020) bulmuştur. Tek başına bu rakam bile ülkelerin medikal sektörde birbirlerine bağımlılığının büyüklüğünü göstermek için yeterli bir miktardır. Covid-19 yaşamın tüm alanlarını derinden etkilemiş sadece medikal sektörü etkilemiş. Sosyal ve ekonomik hayatı, alışkanlıkları ve yaşam şekilleri ile ticaret dahil her şeyin yeniden dizayn edilmesine neden olmuştur. Bu süreçte her şey alt üst olmuş kurallar kökünden değişerek yeni bir dünya düzenine geçilmeye başlanmıştır. Tedarik zinciri daha önceki sistemi olan “Just in Time” modelini “Just in Time Plus” şekline

dönüştürmüştür. “Buradaki plus “Just in Case” anlamına gelmektedir ki daha sofistike risk yönetimi anlamına gelmektedir. Covid-19 pandemisi uzun ve karmaşık tedarik zincirlerinin kırılabilirliğini göz önüne çıkarmıştır” (Sneader ve Singhal, 2021). “2025 yılına kadar tedarik zinciri sektörünün dünya ürün ihracatının dörtte birine yakın bir tutarı yaklaşık 4.5 trilyon doları yeniden dengeleme için harcaması beklenmektedir. Tedarik zinciri sektörü ayrıca tedarik sorunlarının olağan dışı olmadığını, her 3.7 yılda, bir aydan daha uzun süren tedarik sorunları yaşandığını görmüştür” (Sneader ve Singhal, 2021). Tedarik zinciri ve kargo-ulaştırma sektörleri pandemi sonrası büyük önem kazanması beklenmektedir. “Endüstri 4.02’in da etkisi ile gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasındaki maliyet farkı hızla daralmaktadır. Endüstri 4.0 gelişmiş teknoloji sayesinde ABD ile Çin arasındaki maliyet farkının yarısını kompanze edebilmektedir” (Sneader ve Singhal, 2021). Gelişen teknolojinin sağladığı bu olanakların özellikle gelişmiş ülkelerin iş hayatında yeni trendler yaratması beklenmelidir. “İMF-WB finansal sektör değerlendirmesinin (FSAP) bir parçası olarak iklimle ilgili riskler ve finansal istikrar gözlemleri de stres testlerine eklenmektedir. Dahası, kamu finansman yönetimi çevrimi (Yeşil Bütçeleme) ve altyapı projelerine iklimsel düşünceleri dahil etme konusunda çalışmalar devam etmektedir” (IMF, 2022). Medikal ürünlerde ülkelerin birbirlerine bağımlılığını göstermesi açısından grafik1 güzel bir örnek teşkil etmektedir.

Grafik 1. Seçili Bazı Ürünlerin Devletler Arası İthalatı ve İhracatı

Kaynak. CRS using data from the U.S. International Trade Commission's DataWeb and Global Trade Atlas

Parakala ve Kumar (2022) yaptığı araştırmasında Covid-19 sonrası yakın geleceğimizi şekillendirecek 10 trend için şu öngörülerde bulunmuştur:

- İlk önce sosyal kapitalizm gelişecek ve sosyal kapitalizmin ortaya çıkması ile küreselleşme yeniden tanımlanacak.
- Dijital dönüşüm hızlanarak artacak.
- İhtiyaç olunca çağırarak üzere kullanılacak iş gücünün kullanımı artacaktır.
- Sağlık sistemleri için yeniden can yakıcı bir reform gerekecek.
- Tedarik zincirleri parçalanacak ve kendilerini yeniden tanımlayacaklar.
- İşyeri tanımı değişecek.
- Endüstriler en önemli öncelik haline gelen işçilerin yeni beceriler ile donatılması veya daha yüksek becerilere

sahip olması için dönüşüme zorlanacaklar.

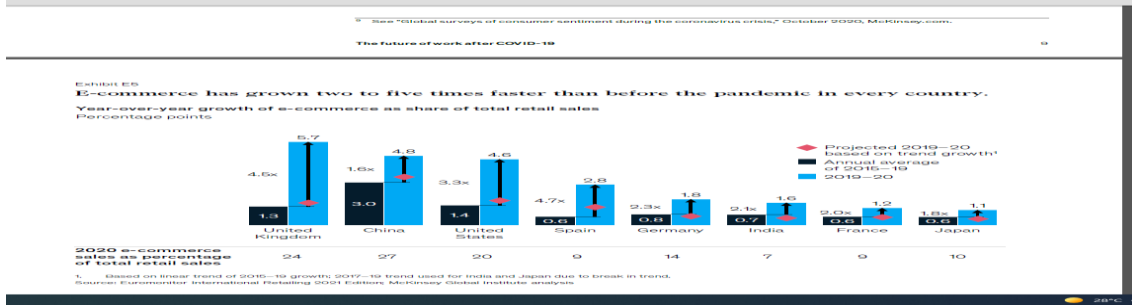
- Çalışma alışkanlıklarındaki değişim şehirleşmeyi de etkileyecek.
- Hızlı değişim işletmelerin su üstünde kalmalarını sağlayacak.
- Yeni yaratıcı düşünceler gelecekteki başarıyı yönlendirecektir (Parkala ve Kumar, 2022). 2021 yılında Dünya Ekonomik Forumu (WEF) yaptığı bir araştırmada 15 gelişmiş ve gelişmekte olan ülkenin iş gücünde 5 milyon işçinin işini kaybedeceği, ancak yeni ortaya çıkan dijitalleşmenin ise milyonlarca yeni iş alanı açacağı öngörüsünde bulunmaktadır (Parakala, 2022). Gidda (2022) yaptığı araştırmada 2050 yılında dünyamızın tanınmaz bir halde olacağını öngörmektedir. Gidda bu sonucun zaten

beklendiğini fakat Covid-19'un bu süreci hızlandırdığını söylemektedir. "2018 yılında 1.4 Trilyon dolar olan seyahat ve tatil harcamaları toplam eğlence harcamalarının %20'sini oluşturmaktadır" (Sneider ve Singhal, 2021). Covid-19 krizi yenilikçi bir jenerasyon ortaya çıkararak bir yenilikçilik dalgası oluşturmuştur. Dijitalizasyon dalgası ortaya çıkmış daha düşük yatırım ve uzaktan (online) çalışma ile dünyanın her yerinden gene dünyanın her yerine iş yapılabilir duruma gelmiştir. Home working olarak bilinen evde çalışma uygulaması artacak. En yüksek oranda Singapur'da artması bekleniyor. Avustralya'da %32, Kanada'da %36, Yeni Zelanda'da %27, İngiltere'de %34, ABD'de %37 ve Singapur'da %44. (Gidda, 2022). Lund ve ark. (2021) işin fiziksel boyutlarının işyerine bağımlılığı belirleyeceğini ifade etmektedirler. Sektörlere göre yapılan değerlendirmede Ofis İşleri %51, Sınıf/egitim %34, Hospitality space %20, fabrika imalat yerleri %20, hastane bakım, ameliyat %19, Alışveriş %18 ve İnşaat sahaları %18 oranında uzaktan çalışma şeklinde olacağı tahmin edilmektedir (Gidda, 2022). Yerleşim yerlerinden bağımsız ya da uzakta yaşayıp çalışma açısından ise bu oranın şehir merkezlerinde %35, daha geniş şehir çevrelerinde %38, Varoşlarda %36 ve kırsal kesimde %24 beklenmektedir (Gidda, 2022). Günlük hayatlarının önemli oranda değişeceğine inanan insanların oranı daha yüksek görünmektedir. En yüksek oran gene %86 ile Singapur olduğu anlaşılmaktadır. Avustralya %70, Kanada %82, Yeni Zelanda %68, İngiltere %76 ve ABD %78 (Gidda, 2022). Uzaktan çalışma sisteminin proximity derecesinin düşük olması nedeni ile coğrafyayı da etkilemesinin mümkün olduğunu belirten Lund ve arkadaşları aynı zamanda gelişmiş ve

gelişmekte olan ülkeler gibi ülke gruplarında da uzaktan çalışmanın farklılık göstereceğini ifade etmektedirler. Bu durumun ülkelerde ülke içi ve ülke dışı yerleşimleri ve mobilityyi artırması beklendiği için iş ve girişimcilik tercihlerini yönlendirmesi doğal bir sonuç olarak karşımıza çıkacaktır. Lund ve ark. (2021) ABD'de yaptıkları araştırmada pandemi sürecinde bazı bölgelerde emlak fiyatlarının %30 kadar düştüğünü bazı bölgelerde ise %14 kadar arttığını ifade etmektedirler (Lund ve ark., 2021). En büyük değişim E-ticarette yaşanmaktadır. Pandemi öncesine göre e-ticaret ülkeden ülkeye farklılık göstermekle birlikte bazı ülkelerde 2 kat artarken İngiltere, İspanya gibi bazı ülkelerde 5 kata yakın artmış, toplam perakende satışların içindeki payı Çin'de %27'ye İngiltere'de %24'e, ABD'de ise %20'ye ulaşmıştır. Japonya'da ise henüz %10'lar düzeyindedir (Lund ve ark., 2021). Dijitalleşme Covid-19 sonrasında en önemli olgularından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. "Covid-19 krizi dijitalleşmeye ve dijital para kullanımına yönelik hareketleri hızlandırıyor. Bu eğilim muhtemelen uluslararası para sistemini yeniden şekillendirecektir. Sistem tam anlamıyla güvenli ve daha verimli olup olmayacağı IMF üye ülkelerinin riskleri yönetme ve fırsatları yakalama konularını nasıl koordine edeceklerine bağlıdır (IMF, 2021). Pandeminin iş hayatına sunduğu bir fırsat ta bulunmaktadır. "Covid-19 krizi şirketler için bir zorunluluk ve aynı zamanda kendilerini dönüştürebilmeleri için bir fırsat yaratmıştır. Dönüşüm sağlayabildikleri ölçüde daha büyük verimliliğe ulaşacaklardır" (Sneider ve Singhal, 2021). Dönüşümün gecikmesi dünya çapında işsizliğin artmasına neden olacaktır. "ILO'ya göre ekonomik kriz ve Covid-19'un neden olduğu küresel işsizlik 2020 yılında 5.3 milyondan 24.7

milyona çıkacaktır” (Tabish, 2020). Sneader ve Singhal (2021) pandemi sonrası yeni normalde biyofarmatik devrim olacağını mRNA aşısında kullanılan m-harfının molekülü temsil ettiğini ancak “Messenger” görevi gördüğünü ifade etmekte ve bu sayede her yıl 250.000 kişinin öldüğü sıtma gibi hastalıklara da çözüm bulunacağını ifade

etmekte, mRNA tekniği ile üretilen aşı ve ilaçların günümüzde birçok hastalığın tedavisinde hızla sonuç almanın kolaylaşacağını ifade etmektedirler. Yaşanan hızlı değişim sürecinde yeşil enerji unutulmamış, 2030 yılına kadar yeşil enerjiye geçişin tamamlanması hedeflenmektedir.

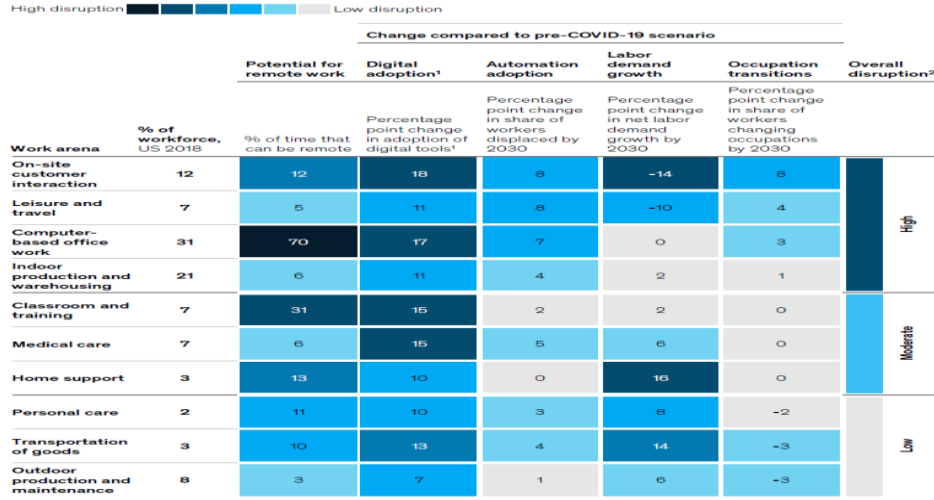
Resim 3. Seçilmiş Bazı Ülkelerde E-Ticaretteki Değişim
Kaynak. Lund ve ark. 2021

Lund ve ark. (2021) gelişmiş ülkelerde haftada 3 ila 5 gün uzaktan çalışma oranının 2018 işgücü verilerine göre %20-25 aralığında olacağını ancak gelişmekte olan ülkelerde bu oranın %15’ler kalacağını öngörmektedir. “Çalışmamız bize Covid-19 salgını tarafından tetiklenen iş dağılımının pandemi döneminden önce tahmin ettiğimizden daha geniş olacağını göstermiştir. Özellikle düşük gelir grubunda ve düşük eğitim seviyesinde olan çalışanlar en kırılgan grubu oluşturmaktadırlar. Çalışmayı yürüttüğümüz sekiz ülkede 100 milyon işçinin işlerini değiştirmesi gerekeceğini tahmin etmekteyiz. Ortalama %12 ancak gelişmiş ülkelerde %25 civarında artış. Bu işçiler beceri ve yetenek gereksinimlerinde daha büyük farklılıklarla yüz yüze gelmeleri gerekecektir (Lund ve ark. 2021). Pandemi sonrası otomasyona yatırımlarının da ivmelenecek artması beklenmektedir. Lund (2021) dünya çapında 800 adet işletme yöneticisi ile

yaptıkları araştırmada işletmelerin üçte ikisinin bu alandaki yatırımlarını artırdıklarını ifade etmişlerdir. “Bu durumun göstergesi olarak, küresel robotik ve otomasyon firmalarının hisse senetleri 2020 yılında ortalama hisse senedi fiyatlarından çok daha hızlı yükselmiştir” (Lund ve ark., 2021). Covid-19 yüksek fiziksel yakınlık ve kişisel interaksyon gerektiren sağlık, kuaför salonları, jimnazyum salonları gibi alanlardaki değişimleri de hızlandırmaktadır. Bu kriz beraberinde yeni fırsatlar da getirmiş, bu fırsatları değerlendirmek isteyen yeni bir yenilikçilik dalgası ve girişimci jenerasyonu ortaya çıkarmıştır. Bunların içinde olağanüstü büyüme görülen alan dijitalleşmedir. Tele-sağlık ve biofarma dahil sağlık sistemini de önemli oranda değiştiren dijitalleşme süreci, yapay zekâ (AI), operasyonları geliştirmek için akıllı makineler, tedarik zincirine, online müşteri servisinden uzaktan çalışma alanlarına kadar her alanda olağanüstü oranda kullanılmaktadır (Sneader ve

Singhal, 2021). “Birleşmiş Milletler Ticaret ve Gelişme Ajansına göre COVID-19’un tetiklediği ekonomik

maliyetin 2020 yılında 2 trilyon dolar olması beklenmektedir” (Tabish, 2020).

Resim 4. Covid-19’un Hızlandırdığı Değişim Farklı Alanlarda Farklı Şekilde Oluşabilir
Kaynak. Lund ve ark., 2021

TARTIŞMA

Covid-19’un çalışma alışkanlıklarına yapacağı en büyük etkilerin başında dijitalleşme gelmektedir. Dijitalleşme her alanda uygulanabilen bir teknik olduğu için doğal olarak sağlık sektörüne de büyük etkisi olması beklenmektedir. Medikal cihaz ve ekipmanlarda yaşanan teknolojik gelişme sağlık çalışanlarının çalışma rejimlerini de değiştirecektir. Günümüzde Türkiye’den bir doktor Türkiye’deki iş yerinden ABD’deki bir hastayı ameliyat edebilir duruma gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler Covid-19 dahil olmak üzere her türlü salgın hastalıklara karşı uzaktan çalışma olanağını artıracak ve bulaşıcı hastalıkların yayılma ve dolayısıyla hayatımızı etkileme riskini azaltacaktır. Sağlık sektörü uzaktan çalışma olanağı en zor olan sektörlerden birisi olma özelliğine sahiptir. Lund ve ark. (2021) sağlık alanında uzaktan çalışmanın iş gücünde %7, iş süresinde %6’larda kalacağını dijital cihazların gelişmesi

sonucu bu oranın %15’lere ulaşabileceğini, 2030 yılına kadar sağlık çalışanlarına olan talebin az da olsa (%2) artmaya devam etmesini beklemektedir (Lund, 2021). Gidda (2022) bu konuda biraz daha şahin bir görüş ile uzaktan çalışmanın ofislerde %51 sağlık sektöründe %19 civarında olacağını öngörmektedir (Gidda, 2022). Her alandaki sempozyumlar konferanslar ve eğitimler artık online yapılır hale gelmiştir. Bu teknik pandemi öncesinde de uygulanabilir olmasına karşın şüpheyle bakılırken pandemi sırasında olağan hale gelmiş ve artık geri dönüş söz konusu değildir. “ABD sağlık sisteminin dayandırıldığı hasta ile doktorun yüz yüze görüşmesine göre şekillenen model salgının artmasına neden olmakta ve mücadeleyi zorlaştırmaktadır” (Keesara ve ark., 2022). Sağlık sektöründe robot ve dijital teknoloji yoğun bir şekilde kullanıma girmektedir. Artık robotlarla ameliyatların başladığı bilinmektedir. Daha da önemlisi muayeneler ve

kontroller de uzaktan yapılmaya başlamıştır. Telehealth visit olarak adlandırılan uzaktan muayene ve kontrol yöntemi pandemi ile birlikte biraz da zorunlu olarak hız kazanmıştır. Ancak pandeminin etkisini yitirmesine karşın geri dönüş olmadığı gibi artarak devam etmekte ve daha da hızlanması beklenmektedir. “Cincinnati çocuk Hastanesi CEO’su Michael Fisher’a göre 2019 yılının tamamında 2000 olan tele-muayene sayısı Temmuz 2020’de bir haftada 5000 adet olmuştur. Fisher önümüzdeki dönemde bu oranın %30’lara çıkmasını beklemektedir. Japonya’da 2018’de 1000’den daha az kurum uzaktan muayene ve kontrol önermiş iken bu oran 2020’de 16000’i geçmiştir (Sneider ve Singhal, 2021). Covid-19 benzeri salgınların sağlık sektörüne etkisini en aza indirmek için tartışılmakta olan önerilerin başında tüketici yani hasta merkezli bir yöntem gelmektedir. Pandemiler insanları evlerine hapsetti. İnsanlar artık evlerinde kalmayı kanıksadı. Hizmeti evine bekliyor. Bir diğer tartışılan ya da önerilen yöntem ne tam evde tele tedavi ne de tam hastanede face to face veya evde face to face bunun yerine kalıcı hibrid yöntem önerilmektedir. Robotlar kullanılarak otomasyon da bir yöntem olarak önerilmektedir. Ekonomik sıkıntılar da göz önünde bulundurularak değer temelli bakım bir başka seçenek olarak önerilmektedir. Çünkü sağlık sektörü gelirin büyük çoğunluğunu ameliyatlardan elde etmektedir. Tedavi ve bakım gelirleri yetersiz kalmaktadır. Bu öneriler iyi ve eksik yönleri ile tartışılmakta ve bazıları ülkeden ülkeye farklı derecelerde uygulanmakta olan önerilerdir. Bir kısım eksikleri zamanla giderilerek daha da yaygınlaştırılması kaçınılmaz olacaktır.

SONUÇ ve ÖNERİLER

Covid-19 etkisi ile hızlanan dijitalleşme sürecinin hayatın her aşamasına gireceği ve değiştireceği görülmektedir. Başta sağlık alanında olmak üzere daha önceden sistemin uygulanmasında sorun çıkaran yasal engeller Covid-19’un zorlaması sonucu ya hafifletilmiş ya da kaldırılmıştır. “Telemedicine gibi bazı dijital teknolojiler on yıllardır var olmasına karşın ağır yasal kısıtlamalar ve ödeme sistemindeki zorluklar nedeni ile yaygınlaşmamıştı. Price Waterhouse Cooper’un yaptığı araştırmada ABD sağlık sisteminde faaliyet gösteren firma yöneticilerinin %38’i overall stratejik planlarında dijital ekipman olmadığını, %94’ü dijital ekipmanları veri saklama, sağlık sigortası ve hesap verilebilirlik gibi amaçlarla kullandıklarını ifade etmişlerdir (Keesara ve ark., 2020). Beklenmedik olaylar işletmeleri, ülkeleri ve insanları ansızın tutum değişikliğine gitme zorunda bırakabiliyor. “Covid-19 bir anda yaygınlaşınca kongre (ABD Senatosu) sağlık sektöründe özellikle kırsal alanlarda telemedicine (uzaktan tanı ve tedavi) önündeki yasal engelleri kaldırdı” (Keesara ve ark., 2020). Bu yasal değişiklik medikal sektörü etkileyen önemli bir faktördür. Covid-19’un ekonomiye ve ekonominin alt sektörlerine etkisi hakkında her kurumdan farklı değerlendirmeler gelmektedir. Hatta aynı kurumun farklı raporlarında farklı rakamlar telaffuz edildiği görülmektedir. Ancak gerçek olan şu ki pandemi dünyayı derinden etkiledi kökünden değiştirmeye devam ediyor ve geri dönüşü olmayacak. Bu tür salgınların etkilerini giderebilmek için her zaman devletin devreye girmesi gerekecek. Örneğin UN WOMEN’in 2020 raporuna göre pandemi kadın işsiz sayısını artıracak.

Korunması gereken bir grup ve devlet desteği gerekiyor. Bundan sonraki pandemilere de hazırlık olmalıyız. Hazırlıklı olması gereken sektör ve grupların başında ise sağlık çalışanları ve medikal sektör gelmektedir.

KAYNAKLAR

- Congressional Research Service, 2022, Global Economic Effects of Covid-19: Overview. <https://crsreports.congress.gov> (Erişim tarihi: 02.08.2022)
- Congressional Research Service, 2020, COVID-19: U.S. Economic Effects, <https://crsreports.congress.gov> (Erişim tarihi:02.08.2022)
- Gidda, T. 2022. The World of Energy Post-COVID, www.gdh.com (Erişim tarihi: 20.05.2022)
- İMF, 2021. IMF Annual Report 2021.
- Karabıyık, E.D. 2021. Covid-19 Salgınının G-7 Ülkeleri Dış Ticaretine Etkileri. (Ed. Hasan Önder Sarıdoğan & Furkan Çelebi), Farklı Disiplinlerden Covid-19 Çalışmaları (146-175), İzmir, Duvar Yayınları
- Keesara, S., Jonas, A., Schulman, K. 2020. Covid-19 and Health Care's Digital Revolution. The New England Journal of Medicine, June 4, 2020
- Lund, S., Madgarkar, A., Collegs. 2021. The Future of Work After Covid-19. McKinsey Global Institute. www.mckinsey.com (Erişim tarihi: 18.05.2022).
- Ökde, B. 2021. Covid-19 Salgınının Küresel Makroekonomik Etkileri ve Kamu Desteklerinin Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ekonomilere Göre Karşılaştırılması, (Ed. Hasan Önder Sarıdoğan & Furkan Çelebi), Farklı Disiplinlerden Covid-19 Çalışmaları (146-175), İzmir, Duvar Yayınları
- Parakala, K., Meet, T. 2022. Ten Emerging Trends Shaping Our New Future, www.ghd.com (Erişim tarihi: 20.05.2022)
- Sneader, K., Singhal, S. 2021. The Next Normal Arrives: Trends That Will Define 2021-and Beyond. McKinsey& Company
- Sutter, K.M., Shwarzenberg, A.B., Sutherland, M.D. 2020, COVID-19: China Medical Supply Chains and Broader trade Issues, <https://crsreports.congress.gov> (Erişim tarihi: 02.08.2022)
- Tabish, S.A., 2020. COVID-19 Pandemic: Emerging Perspectives and Futures Trends, Journal of Public Health Research, Volume:9:1786
- UN WOMEN. 2020. Gender-Responsive prevention and Management of the COVID-19 Pandemic: From Emergency response to Recovery & Resilience,. <https://experience.arcgis.com/experience/685d0ace521648f8a5beeee1b9125cd> (Erişim Tarihi:03.08.2022)
- www.who.int (Erişim tarihi:02.08.2022)
- World Economic Forum. 2022. Jobs of Tomorrow: The Triple Returns of Social Jobs in the Economic recovery.